

Рецензенти:

І.П. Лановенко, доктор юридичних наук, професор, член кореспондент АПр.Н України, заслужений діяч науки і техніки України (за спеціальністю 12.00.08);

Ф.В. Лопушанський, доктор юридичних наук, провідний науковий співробітник (за спеціальністю 12.00.08).

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Київського інституту внутрішніх справ при
Національній академії внутрішніх справ України.
Протокол № 4 від 30 листопада 1998 року.*

Литвин О.П.

Л64 Поняття і види злочинів проти громадської безпеки і народного здоров'я. – К. : Знання, 1998. – 20 с. – Бібліогр.: с.20.

ISBN-966-7537-74-9

Аналізуються склади злочинів, передбачені статтями 221-225, 227¹, 228²-229⁸, 229¹¹-229²⁰ КК України. Визначаються їх види. Даються їх позначення. На підставі співставлення їх зі злочинами, які розташовані в главі I і XI КК України, виводяться поняття злочинів, які посягають на спеціальну і загальну безпеку.

Розраховано на наукових працівників, спеціалістів, студентів вищих навчальних закладів.

ББК 67.9(4УКР)308 + 67.308

ISBN 966-7537-74-9

© Литвин О.П., 1998 р.

Умови нормального життя, праці і відпочинку громадян нашої країни в значній мірі залежать від того, наскільки вони дотримуються спеціальних правил загальної безпеки. Кримінальна відповідальність за порушення відносин у сфері охорони громадської безпеки і народного здоров'я покликана забезпечити гарантовану охорону життя, здоров'я, свободи і гідності особи, інтересів держави і громадян від злочинних посягань.

Аналіз злочинів, передбачених главою X КК, дозволяє виділити дві групи громадських відносин - громадську безпеку і народне здоров'я, - що охороняються від загальної небезпеки насильницького завдання шкоди правоохоронним інтересам. Кримінально-нравові відносини, які складають зміст громадської безпеки і народного здоров'я, наділені рядом ознак, які характеризують безпеку фізичних і юридичних осіб, їхнє життя і здоров'я. Ці відносини: а) охоплюють невизначене коло осіб; б) стосуються невизначеного кола інтересів, які охороняються правом; в) знаходяться в взаємозв'язку з іншими суспільними відносинами. Вони направлені на запобігання і попередження: а) можливості виникнення загрози завдання насильницької шкоди; б) завдання шкоди здоров'ю населення; в) настання тяжких наслідків; г) протиправного володіння* предметами озброєння**; д) приховування або перекручення відомостей про стан екологічної обстановки чи захворюваності населення; е) заготівлі, переробки або збуту радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції; ж) незаконних дій з радіоактивними матеріалами, легкозаймистими, їдкими, отруйними і сильнодіючими речовинами; наркотичними засобами; наркотичними речовинами; прекурсорами; з) розкрадання предметів озброєння, радіоактивних матеріалів, наркотичних засобів або психотропних речовин, прекурсорів;

* Так надалі будемо називати незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збут предметів озброєння, якщо не буде оговорено інше.

** Так надалі будемо називати вогнестрільну зброю, бойові припаси, вибухові речовини, кинжали, фінські ножі й іншу холодну зброю, якщо не буде оговорено інше.

1) інших діл

Конституція України, надаючи громадянам широкі політичні і соціально-економічні права, разом з тим в інтересах демократичного перетворення покладає на них ряд обов'язків: неухильно дотримуватись Конституції України і законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (стаття 63), проголошуючи при цьому, що кожна людина має невід'ємне право на життя, відзначаючи також, що ніхто не може бути самовільно позбавлений життя, і тому кожна людина має право на захист свого життя і здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (стаття 27) тощо.

Обов'язок виконання громадянами законів і дотримання ними правил демократичного суспільства продиктований піклуванням про те, щоб усі державні і колективні підприємства і установи, а також і всі громадяни могли здійснити свої права і задовольнити інтереси, які охороняються законом. У цьому - суть громадської безпеки. З громадською безпекою громадян тісно пов'язана і охорона їхнього здоров'я. Вони виступають в даному випадку як єдине ціле, як невід'ємні і складові частини єдиного цілого. Іншими словами, піклування держави про громадську безпеку - це піклування про здоров'я всіх громадян, яким може бути завдано невиправної шкоди в результаті невиконання, наприклад, правил поведінки з джерелами підвищеної небезпеки або ж без порушення таких, а також шляхом скоєння інших злочинів, які становлять загальну небезпеку.

Факти порушення громадянами демократичного правопорядку, які виражаються в замаху на громадську безпеку і народне здоров'я, на жаль, не є рідкістю. За даними вибіркового дослідження, вони складають більше однієї третини всіх скоюваних злочинів, що свідчить про їхню серйозну небезпеку для демократичного суспільства.

Боротьба зі злочинами взагалі і злочинами проти громадсь-

*** Тут і далі при посиланні на інші дії (бездіяльність) або норми законів будуть матися на увазі тільки складі злочинів, які передбачені статтями 221-225, 227¹, 227², 228²-229⁸, 229¹¹-229²⁰ КК, якщо не буде оговорено інше.

кої безпеки і народного здоров'я передбачає, перш за все, їх попередження. Завдання це покладається на правоохоронні органи та на інші, але вже громадські, формування. Мова йде не тільки про посилення кримінальної і адміністративної відповідальності, але і про розширення всієї системи засобів боротьби зі злочинами, які посягають на громадську безпеку (народне здоров'я), та іншими злочинними діями, що супроводжують їх (розбійними нападами, вимаганнями, грабежами, погрозами вбити й іншими діяннями).

Більшість злочинів, передбачених статтями 221-225, 227¹, 227², 228²-229⁸, 229¹¹-229²⁰ КК, є формальними, оскільки не потребують для визнання їх закінченими настання будь-яких шкідливих наслідків. Реальне настання шкідливих наслідків у таких випадках враховується як обтяжуюча вину обставина. Разом з тим серед згаданих злочинів немало і таких, склади яких сконструйовані за типом матеріальних і тому вважаються закінченими лише у випадку спричинення дією або бездіяльністю передбачених законом шкідливих наслідків (порушення правил зберігання, використання, обліку і перевезення вибухових речовин - стаття 221 КК, недбале зберігання вогнепальної зброї і боєприпасів - стаття 224 КК, незаконне пересилання легкозаймистих або їдких речовин - стаття 225 КК та ін.) Дуже багато норм про відповідальність за злочини проти громадської безпеки і народного здоров'я розроблені за типом бланкетних і тому, щоб встановити ознаки конкретного злочину, потрібно звернутись до інших нормативних актів, не кримінально-правового характеру.

Для нейтралізації негативних проявів при зберіганні та використанні джерел підвищеної небезпеки та інших загальнонебезпечних предметів (отруйних, сильнодіючих, легкозаймистих, їдких, психотропних речовин і т.ін. предметів) розробляються спеціальні правила, інструкції, положення, які забезпечують безпеку їх при діях з ними і введення їх у контрольований обіг. Порушення цих правил, інструкцій, положень, постанов і інших нормативних актів, а також виконання інших протиправних дій може потягнути за собою нанесення серйозної шкоди одночасно багатьом фізичним і юридичним особам (як руйнівного характе-

пв. так і здоров'ю населення).

З метою попередження таких порушень кримінальне законодавство передбачило систему норм, які встановлюють відповідальність за діяння, пов'язані з порушенням правил безпеки використання джерел підвищеної небезпеки, введення в обіг загальнонебезпечних предметів або використання тих чи інших фінансових засобів, документів, рецептів, обладнання для полегшення і забезпечення злочинних дій у наркобізнесі тощо. Ці норми, що визначають склади злочинів проти громадської безпеки і народного здоров'я до яких відносяться передбачені главою X КК суспільно небезпечні діяння, які посягають на громадську безпеку (статті 221 - 225, 227¹, 227², 228² - 228¹ КК) і народне здоров'я (статті 229 - 229²⁰ КК) як обов'язкові ознаки складу злочинів в усіх випадках, які розглядаються нами, передбачають такий предмет:

- вогнестрільну зброю - статті 222, 223, 224 КК;
- бойові припаси - статті 222, 223, 224 КК;
- вибухові речовини - статті 221, 221¹, 222, 223 КК;
- холодну зброю - ст.222 КК;
- відомості про стан екологічної обстановки і захворюваності населення - ст.227¹;
- радіоактивно забруднені продукти харчування або іншу продукцію - ст.227² КК;
- радіоактивні матеріали - ст.228² - 228⁵ КК;
- сировину, матеріали, обладнання, технології (для створення ракетного, ядерного і інших видів зброї), запасні частини, військоове майно - ст.228⁶ КК;
- відходи, вторинна сировина - ч.1 ст.228⁷ КК;
- речовини або матеріали (які відносяться до категорії небезпечних відходів) - ч.2 ст.228⁷ КК;
- отруйні і сильнодіючі речовини (які не є наркотичними) - ст.229 КК;
- наркотичні засоби - ст.229¹⁶;
- наркотичні засоби, психотропні речовини - ст. 229¹, 229², 229⁴, 229⁸, 229¹², 229¹⁵, 229¹⁷, 229¹⁸ КК;
- прекурсори - ст. 229¹⁸, 229¹⁹, 229²⁰ КК;

- одурманюючі лікувальні й інші засоби (які не є наркотичними) - ст. 229¹¹ КК;

- нарковмістовні рослини - ст.229¹ КК;

- фінансові засоби - ст.229¹² КК;

- документи - ст.229¹³ КК;

- рецепти - ст.229¹⁴ КК;

- обладнання - ст.229¹⁷ КК;

- завідомо неправдиві відомості про обіг наркотичних засобів, психотронних речовин і прекурсорів - ст. 229¹⁸ КК.

Аналіз існуючих правил, положень, інструкцій і інших підзаконних актів, які регламентують правила поведінки з джерелами підвищеної небезпеки, не дивлячись на їх фактичну нестабільність, але існуючу загальну направленість, дозволили нам вперше прийти до висновку про те, що передбачені ними діяння можна класифікувати на три основні групи: 1) на злочини, які порушують правила загальної безпеки (статті 228², 229¹, 229⁶, 229⁸, 229²⁰ КК); 2) на злочини, які порушують правила спеціальної безпеки (статті 221, 221¹, 222, 224, 225, 228⁵, 228⁶, 228⁷, ч.2 ст.229, 229⁷, 229¹⁴, 229¹⁸ КК); 3) на злочини, які становлять загальну небезпеку (статті 223, 227¹, 227², 228¹, 228⁴, ч.1 ст.229, 229², 229³, 229⁴, 229⁵, 229¹¹, 229¹², 229¹³, 229¹⁴, 229¹⁵, 229¹⁶, 229¹⁷, 229¹⁹ КК).

Відзначимо, що стосовно родового об'єкта зазначені групи злочинів наближаються до злочинів, які містяться в главі I "Злочини проти держави" і главі XI "Військові злочини" Особливої часті КК. Останні також посягають на безпеку, але вже спеціальну, тобто внаслідок виключної зухвалості (деяких), а також завдань, поставлених перед правоохоронними нормами, і можливих значних наслідків ці злочини можуть не просто нанести шкоду спеціальній безпеці, а буквально потрясти її в масштабах всієї країни, так як посягають на конституційні основи, і виражаються в порушенні: 1) спеціальної безпеки, яка покликана забезпечувати основи внутрішньої безпеки держави (статті 56¹, 58, 60, 66, 67, 68¹, 69, 69¹, 70, 70¹, 71, 77, 78, 78¹, 79 КК); 2) зовнішньої безпеки держави (статті 56, 57, 59, 62, 63, 63¹ КК, 68, 72, 73, 75, 76, 80, 80¹ КК); 3) спеціальної безпеки військовонаачальників (статті 234, 235, 236 КК); 4) спеціальної безпеки військовос-

лужбовців (ст.238 КК); 5) спеціальної безпеки, дотримуватись якої повинні військовослужбовці Міністерства оборони України (статті 245 - 252 КК).

Злочини, виділені нами в три основні групи, за наслідками є менш небезпечними і тому не зачіпають основ державної безпеки, а також не можуть ототожнюватись з військовими злочинами, які посягають у всіх випадках на спеціальну безпеку.

Правда, багато злочинів проти держави скоюються з використанням предметів озброєння або ж інших, названих вище, загальнонебезпечних предметів, тобто з попереднім скоєнням злочинів, які містяться в главі X КК. Тому спеціальна безпека трансформується в загальну безпеку і без останньої неможлива.

Правила, з яких складається загальна і спеціальна безпека, охороняються кримінально-правовими нормами. Обов'язковою ознакою більшості з них виступають предмети, щодо яких існує дозвільна система, тобто спеціальні правила, інструкції, положення тощо, які: а) регулюють порядок придбання предметів озброєння й інших загальнонебезпечних предметів; б) забезпечують безпеку поводження з ними; в) забороняють приховування або перекидання відомостей про стан екологічної обстановки й ін.

Аналіз злочинів, які безпосередньо направлені на порушення правил загальної і спеціальної безпеки, а також становлять загальну небезпеку, дозволив нам шляхом порівняння їх наявних ознак виділити їх види і об'єктивні властивості, що відображають ту небезпеку, яку ці злочини несуть для інтересів юридичних і фізичних осіб, які охороняються правом, а також що дозволяють використовувати їх для визначення понять злочинів залежно від належності (злочинів, які порушують правила загальної і спеціальної безпеки, та становлять загальну небезпеку) до певних класифікаційних груп.

До першого виділеного нами виду належать злочини, передбачені статтями 221, 222, 223, 224 КК, які становлять загальну небезпеку тим, що вогнестрільна і холодна зброя, бойові припаси і вибухові речовини (в випадку безконтрольного володіння ними) є засобами скоєння "Особливо-небезпечних злочинів проти дер-

жави" й "Інших злочинів проти держави" (статті 56¹, 58, 60, 69, 70, 71¹ КК і ін.), насильницьких і корисливо-насильницьких злочинів, а також злочинів, які посягають на життя, здоров'я, свободу і гідність особи, колективну або особисту власність, суспільний порядок, громадську безпеку тощо. Необхідно відзначити, що багато злочинів, передбачених КК, можуть бути скоєні з використанням зброї, бойових припасів і вибухових речовин.

Норми, віднесені до другого виду (статті 221¹, 223, 227², 228², 228³, 228⁴, 228⁵, 229 КК), покликані забезпечувати охорону загальної і спеціальної безпеки, відвертати і попереджувати злочини, які становлять загальну небезпеку, а також незаконні дії з вибуховими, легкозаймистими, їдкими, сильнодіючими і отруйними речовинами, забрудненими продуктами харчування або іншою продукцією і радіоактивними матеріалами.

Склади злочинів третього виду (статті 227¹, 228⁶, 228⁷ КК) становлять підвищену загрозу загальній безпеці, яка викликається двома факторами. Перший полягає у приховуванні або перекиданні відомостей про стан екологічної обстановки або захворюваності населення, що вводить в оману населення того або іншого регіону і створює ілюзію про благополуччя навколишнього середовища. Другий - в порушенні встановленого порядку. Це, з одного боку, вивезення за межі України сировини, матеріалів, обладнання, технологій, які можуть використовуватись для створення ракетної, ядерної, хімічної й інших видів зброї, чим створюється загроза неконтрольованого використання зброї масового знищення, яка може бути використана (в силу виходу із-під контролю) терористами й іншими організаціями, організованими і професійними злочинцями як з корисливих мотивів, так і для задоволення політичних цілей тощо. З іншого - ввезення на територію України (або транзит) відходів і вторинної сировини, що ставить в небезпечне положення невизначене коло осіб в результаті порушення або навмисного ігнорування нормами безпеки при їх експлуатації або використанні, а також виготовлення нових товарів із відходів або вторинної сировини - в першому випадку, і порушення заборони про ввезення речовин або матеріалів, які належать до категорії небезпечних відходів - в другому

випадку (які мають певні шкідливі властивості, що можуть призвести до масової захворюваності населення, падіння худоби, знищення угідь тощо).

Норми четвертого виду (статті 229¹, 229², 229⁶ - 229⁸ КК) покликані забезпечувати встановлений порядок поведінки і використання, регулювати розповсюдження і обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, тобто такі діянь, які є правомірними тільки при відповідному дозволі компетентних органів і тільки в медичних або наукових цілях.

Норма п'ятого виду (ст. 229³) введена в КК з метою забезпечення контролю за виконанням рішень державних органів про заборону сівби і вирощування снодійного маку і коноплі на присадибних ділянках, ділянках колективного або приватного користування, так як їх сівба і вирощування дозволяються як виключення лише в медичних цілях і при умові суворого виконання правил поведінки з наркотичними речовинами.

Норми шостого виду (статті 229⁴, 229⁵, 229¹¹ - 229²⁰ КК)* направлені на кримінально-правову охорону народного здоров'я як соціальної цінності Української держави, з метою перешкодження створенню та триманню домів для вживання наркотичних і одурманюючих (що не є наркотичними) засобів, а також для схилення до вживання наркотичних засобів.

Разом з тим, розподіл злочинів, які розглядаються, на видові групи, на відміну від класифікаційних груп, хоча і не відображає повною мірою тієї безпосередньої небезпеки, яку вони становлять для юридичних і фізичних осіб, все ж не надає можливості визначити напрямок, який вибрав законодавець, приймаючи ці закони.

Отже, якщо класифікація злочинів дає нам можливість з'ясувати ступінь їх небезпеки за тяжкістю скоюваних злочинів,

* У зв'язку з обмеженим об'ємом у цій роботі всебічному дослідженню піддаються тільки склади злочинів, передбачені статтями 221-225, 227¹, 227², 228²-228⁷ КК (умовно названі "злочинами проти громадської безпеки"), і, в основному, ті з них, які не висвітлені або недостатньо висвітлені в юридичній літературі. Інші склади, названі "злочинами проти народного здоров'я", розглядаються лише для протиставлення, порівняльного аналізу тощо.

то розподіл їх за видами, крім того, поповнює наше уявлення про них і показує, якими саме мотивами і цілями керувався законодавець, приймаючи відповідні закони, і які саме кінцеві завдання ставив він перед правоохоронними органами. Зовнішньоправовою гарантією захисту від реально існуючої підвищеної небезпеки злочинів, які розглядаються, і повинна служити система правових норм, які можуть попереджувати скоєння злочинів, що порушують правила загальної і спеціальної безпеки, і злочинів, які становлять загальну небезпеку.

Ця система включає в себе ряд норм, закріплених цивільним (вилучення ряду джерел підвищеної небезпеки із громадського обігу, введення спеціальних правил, інструкцій, положень), адміністративним (встановлення дозвільного порядку придбання, зберігання, користування, продажу окремих предметів) і кримінальним правом (встановлення кримінальної відповідальності за незаконне володіння предметами озброєння і незаконні дії з радіоактивними матеріалами, легкозаймистими, їдкими, сильнодіючими і отруйними речовинами, забрудненими продуктами харчування або іншою продукцією, наркотичними засобами й іншими предметами).

Особливістю незаконного володіння предметами озброєння (ст.222 КК), а також злочинів, які сприяють незаконному заволодінню ними (статті 221, 223, 224 КК), є те, що вони, за одностайною думкою вчених, посягають на громадську безпеку (тобто термінологічно загальний і безпосередній об'єкти співпадають[1]). На відміну від них незаконні дії з радіоактивними матеріалами, вибуховими, легкозаймистими й їдкими речовинами (статті 221¹, 225, 227², 228², 228³, 228⁴, 228⁵ КК) не мають такого аналогу, але, за нашим глибоким переконанням, зазначені злочинні діяння також становлять потенційну підвищену небезпеку, а саме - як злочини, які створюють необмежену можливість для досягненні поставленої перед "виконавцем" мети, наприклад, у випадку підготовки або скоєння з їх допомогою іншого діяння. До них можна віднести і злочини, передбачені статтями 221, 222, 223, 224, 227¹, 228⁶, 228⁷ КК, оскільки всі вони за своєю природою, з урахуванням особливо небезпечних властивостей предме-

тів озброєння й інших предметів, а також з урахуванням того, що кримінально-правові відносини виникають не тільки в результаті можливості заподіяння ними (предметами озброєння й іншими предметами) фактичної шкоди життю, здоров'ю, недоторканості особи тощо, а саме і внаслідок лише створення загрози такої небезпеки для невизначеного кола осіб і т. д.

Аналогічне правове положення мають і норми складів злочинів, передбачені статтями 229 - 229⁸, 229¹¹ - 229²⁰ КК на які, за задумом законодавця, покладаються функції захисту народного здоров'я. Так, із вищесказаного видно, що особливістю незаконного володіння наркотичними засобами (статті 229¹, 229⁶, 229⁸ КК), а також злочинів, які сприяють заволодінню ними (статті 229², 229⁷, 229¹³, 229¹⁴, 229¹⁷, 229¹⁹ КК), є те, що вони становлять підвищену небезпеку, яку несуть в собі для суспільства. Свідченням тому є діяльність, яка розгорнулася у всьому світі по боротьбі з організованою і професійною злочинністю в сфері наркобізнесу - одним із самих прибуткових напрямків злочинної діяльності. Таке ж завдання мають і кримінально-правові норми, які здійснюють правоохоронні функції з контролю за виконанням заборони (статті 229³, 229⁷ КК). Аналогічними є і норми, передбачені статтями 229⁴, 229⁵, 229¹¹, 229¹², 229¹⁵, 229¹⁶, 229¹⁸, 229²⁰ КК, тому що вони виконують правоохоронне завдання - охорону народного здоров'я.

Не викликає сумніву, що вищеназвані злочини посягають не тільки на громадську безпеку і народне здоров'я, але і, перш за все, на загальну і спеціальну безпеку, тобто несуть в собі небезпеку заподіяння шкоди широкому колу громадських відносин, які охороняються законом. Охорона цих відносин передбачає забезпечення виконання спеціальних правил, інструкцій, положень і інших підзаконних нормативних актів з метою недопущення:

1) порушень правил загальної безпеки, перешкоджаючи незаконному придбанню, зберіганню, використанню, передачі або руйнуванню радіоактивних матеріалів (ст.228² КК), сівбі та вирощуванню снодійного маку або коноплі (ст.229³ КК); незаконному видобуттю, виготовленню, придбанню, зберіганню, перевезенню, пересилання або збуту наркотичних або психотропних речовин

(ст.229¹ КК); незаконному видобуттю, виготовленню, придбанню, зберіганню, перевезенню або пересиланню наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту (ст.229⁶ КК); незаконному видобуттю, виготовленню, придбанню, зберіганню, перевезенню, пересиланню наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах (ст.229⁸ КК); незаконному виготовленню, придбанню, зберіганню, перевезенню або пересиланню прекурсорів (ст.229²⁰ КК), виконуючи тим самим загальне завдання боротьби з наркоманією, перешкоджаючи незаконному обігу, а також розповсюдженню наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, забезпечуючи таким чином встановлений порядок розповсюдження наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у лікувальних цілях, а також інтереси охорони загальної безпеки від можливого настання шкідливих наслідків; порушень правил спеціальної безпеки, сприяючи запобіганню і попередженню: порушення правил зберігання, використання, обліку і перевезення вибухових речовин (ст.221 КК); незаконному провозу на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин (ст.221¹ КК); незаконному носінню, зберіганню, придбанню, виготовленню і збуту вогнестрільної або холодної зброї, бойових припасів і вибухових речовин (ст.222 КК); недбалому зберіганню вогнестрільної зброї і боєприпасів (ст.224 КК); незаконному пересиланню легкозаймистих або їдких речовин (ст.225 КК); порушенню правил зберігання, використання, обліку, перевезення радіоактивних матеріалів (ст.228³ КК); незаконному вивезенню за межі України сировини, матеріалів, обладнання для створення зброї, а також військової і спеціальної техніки (ст.228⁶ КК); незаконному ввезенню на територію України відходів і вторинної сировини (ст.228⁷ КК); порушенню встановлених правил виробництва, зберіганню, відпуску, обліку, перевезенню, пересиланню отруйних або сильнодіючих речовин, які не є наркотичними або психотропними речовинами (ч.2 ст.229 КК); порушенню встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст.229⁷ КК); незаконній видачі рецептів на право придбання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229¹⁴ КК); повідомленню за-

відомо неправдивих відомостей про обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст.229¹⁸ КК), попереджаючи таким чином осіб, які з огляду на роботу, яку вони виконують, зобов'язані неухильно виконувати ці інструкції, правила, установки, розпорядження і директиви або ж згідно з існуючими загальноприйнятими суспільними відносинами, не порушувати заборони на незаконні дії з предметами, вилученими з громадського обігу; діям, які хоча і не пов'язані з порушенням правил загальної і спеціальної безпеки, але при скоєнні яких також, як і в перелічених вище випадках, має місце посягання на інтереси, які охороняються правом, і вони становлять підвищену загальну небезпеку: розкрадання вогнестрільної зброї, бойових припасів або вибухових речовин (ст.223 КК); утаюванню або перекрученню відомостей про стан екологічної обстановки або захворюваності населення (ст.227¹ КК); заготівлі, переробці або збуту радіоактивно забруднених продуктів харчування або іншої продукції (ст.227² КК); розкраданню радіоактивних матеріалів (ст.228³ КК); загрозі скоєння розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання (ст.228⁴ КК); виготовленню, придбанню, зберіганню або збуту отруйних і сильнодіючих речовин (ч.1 ст.229 КК); розкраданню наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229² КК); організації або держанню домів для вживання або виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229⁴ КК); схиленню до вживання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229⁵ КК); організації або держанню домів для вживання одурманюючих засобів (ст.229¹¹ КК); використанню коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (ст.229¹² КК); незаконному виготовленню, підробці, використанню або збуту підроблених документів на отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів (ст.229¹³ КК); незаконному введенню будь-яким способом в організм іншої особи проти її бажання наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229¹⁵ КК); незаконному прилюдному вживанню наркотичних засобів (ст.229¹⁶ КК); розкраданню, незаконному виготовленню, придбанню, зберіганню, передачі або продажу іншим особам облад-

нання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин (ст.229¹⁷ КК); розкраданню прекурсорів (ст.229¹⁹ КК).

Отже, злочинно порушуючи правила загальної і спеціальної безпеки, винна особа, навіть не взаємодіючи з зазначеними предметами, може спричинити - в результаті своїх незаконних дій (бездіяльності) шляхом порушення спеціальних правил, інструкцій і інших нормативних документів, які регламентують всі можливі дії з радіоактивними, сильнодіючими і отруйними, наркотичними речовинами й іншими предметами, матеріалами, вибуховими, легкозаймистими, їдкими речовинами або для заволодіння ними - загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Злочини ж, які становлять загальну небезпеку (до яких здебільшого відносяться злочини проти народного здоров'я), хоча і відрізняються від злочинів, які порушують правила загальної і спеціальної безпеки, як способом заволодіння загальнонебезпечними предметами, так і формами взаємодії з ними, - вони все ж, як і останні, становлять для інтересів, які охороняються законом, загальну підвищену небезпеку, яка проявляється в насильницьких і протиправних діях, пов'язаних з бажанням заволодіти вогнестрільною зброєю і боєприпасами, наркотичними засобами тощо, а також розпоряджатися ними на шкоду фізичним і юридичним особам, наносячи при цьому великих збитків, як матеріальних, так і фізичних, для невизначеного кола осіб. "Вони можуть потягнути за собою настання певних тяжких наслідків, наркотична залежність, самогубство, яке викликане нервовим розладом з тієї ж причини, скоєння злочину (як будь-якого ступеня тяжкості, так і насильницько-корисливого, з використанням предметів озброєння з метою заволодіння матеріальними цінностями, для подальшого використання їх на придбання наркотичних засобів -А.Л.) під впливом одурманюючої дії наркотичних речовин та інше [2]".

Злочини, які порушують правила загальної і спеціальної безпеки, а також які становлять загальну небезпеку, мають різні форми. Скоєння половини із них можливе лише шляхом активної дії. Вони зазначені в статтях 221¹, 223, 225, 227², 228³, 228⁴,

228⁶, 228⁷, 229², 229³, 229⁴, 229⁵, 229¹¹-229¹⁸, 229¹⁹ КК. Друга група злочинів може бути скоєна як шляхом дії, так і бездіяльності: статті 221, 222, 224, 227¹, 228², 228⁵, 229, 229¹, 229⁶, 229⁷, 229⁸, 229²⁰ КК.

На відміну від злочинів проти суспільного правопорядку, які входять в главу X КК, і злочинів, які становлять загальну небезпеку (хоч і входять в число злочинів, направлених проти громадської безпеки і народного здоров'я), злочини, які порушують правила загальної і спеціальної безпеки, ті або інші спеціальні правила, інструкції, положення, директиви та інші підзаконні нормативні акти, у переважній більшості, що є безперечним, пов'язані з порушенням інших правил. Вони порушують загальновідомі умови безпеки (наприклад, правила зберігання, використання, обліку, перевезення радіоактивних матеріалів, правила виробництва, придбання, зберігання, обліку, перевезення або пересилання наркотичних засобів) [3]. При створенні загрози насильницького завдання шкоди інтересам, які охороняються правом, вони знижують рівень безпеки життя, здоров'я, збереження особистого майна громадян, нормальної діяльності різних організацій тощо, викликаючи при цьому невпевненість і недовіру громадян відносно надійності захисту їхніх інтересів. Моментом закінчення деяких злочинів проти громадської безпеки вважається створення громадської небезпеки, описаної в диспозиції закону. В той же час незаконні форми поведінки з наркотичними засобами (описані в диспозиції) небезпечні тим, що створюють умови для завдання шкоди здоров'ю (або небезпечне становище) невизначеному колу осіб, а також для скоєння інших злочинів. А для закінчення інших злочинів необхідне настання тяжких наслідків або можливість їх настання. Так, необережне зберігання вогнепальної зброї і боєприпасів вважається закінченням злочином, якщо воно потягло за собою людські жертви або інші тяжкі наслідки; незаконне пересилання легкозаймистих або їдких речовин - якщо воно призвело до тяжких наслідків; порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення радіоактивних матеріалів - якщо ці дії могли призвести до загибелі людей або інших тяжких наслідків. Нерідко тяжкі наслідки виступають

як кваліфікуючі і особливо кваліфікуючі ознаки злочинів проти громадської безпеки, а саме, при порушенні правил зберігання, використання, обліку і перевезення вибухових речовин; незаконного провозу на повітряному судні вибухових і легкозаймистих речовин; незаконних придбання, зберігання, використання, передачі або руйнування радіоактивних матеріалів; при загрозі вчинення розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання з метою спричинити загибель людей або інші тяжкі наслідки, якщо були підстави можливого здійснення цієї загрози; якщо ті ж дії вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або особою, яка раніше скоювала один із подібних злочинів (з наркотичними речовинами) тощо.

Тому при визначенні ступеня тяжкості скоєних злочинів, які порушують правила загальної і спеціальної безпеки, а також злочинів, які становлять загальну небезпеку, необхідно особливу увагу надавати встановленню причинного зв'язку між скоєними діяннями і тяжкими наслідками, які настали, або загрозою їх настання.

На основі узагальнення вищевикладеного ми можемо дати визначення понять злочинів, які порушують правила загальної безпеки, спеціальної безпеки, і злочинів, які становлять загальну небезпеку. Таким чином, злочини, які порушують правила загальної безпеки (об'єднують в собі підзаконні акти, інструкції, положення, які перешкоджають надходженню в вільний обіг предметів, які становлять собою загальну небезпеку як для громадської безпеки, так і для народного здоров'я), можуть бути скоєні лише особами, у яких вказані предмети не знаходяться в оперативному розподілі, обігу тощо, і вони поведуться з ними незаконно.

Правила спеціальної безпеки об'єднують в собі підзаконні нормативні акти, які покликані забезпечити суворе дотримання конкретних видів діяльності тих або інших осіб, в оперативному поводженні, володінні, обслуговуванні та розподілі яких знаходяться предмети, які становлять собою підвищену загальну небезпеку. Особливо в випадках порушення існуючих регламентацій, які визначають таке поводження з ними, їх зберігання, облік, пе-

ресилку, перевезення, використання і та інші дії (бездіяльність).

Злочини, які становлять загальну небезпеку, не пов'язані з порушенням будь-яких правил загальної або спеціальної безпеки, а винні особи, які скоюють їх, заволодівають предметами підвищеної небезпеки шляхом крадіжок, грабежів, розбійних нападів, вимагання або ж за допомогою незаконно виготовлених підроблених документів, а так само незаконно отриманих рецептів, для подальшого їх використання на власний розсуд у злочинних цілях (тобто для подальшої злочинної діяльності).

Аналіз існуючих правил, положень, інструкцій і інших підзаконних актів, які регламентують правила поведінки з джерелами підвищеної небезпеки, не дивлячись на їх фактичну нестабільність, але існуючу загальну направленість, дозволили нам вперше прийти до висновку про те, що передбачені ними діяння можна класифікувати на три основні групи: 1) на злочини, які порушують правила загальної безпеки (статті 228², 229¹, 229⁶, 229⁶, 229²⁰ КК); 2) на злочини, які порушують правила спеціальної безпеки (статті 221, 221¹, 222, 224, 225, 228⁵, 228⁶, 228⁷, ч.2 ст.229, 229⁷, 229¹⁴, 229¹⁸ КК); 3) на злочини, які становлять загальну небезпеку (статті 223, 227¹, 227², 228³, 228⁴, ч.1 ст.229, 229², 229³, 229⁴, 229⁵, 229¹¹, 229¹², 229¹³, 229¹⁴, 229¹⁵, 229¹⁶, 229¹⁷, 229¹⁹ КК).

Стосовно родового об'єкта зазначені групи злочинів наближаються до злочинів, які містяться в главі I "Злочини проти держави" і главі XI "Військові злочини" Особливої частини КК. Останні також посягають на безпеку, але вже спеціальну, тобто внаслідок виключної зухвалості (деяких), а також завдань, поставлених перед правоохоронними нормами, і можливих значних наслідків ці злочини можуть не просто нанести шкоду спеціальній безпеці, а буквально потрясти її в масштабах всієї країни, так як посягають на конституційні основи, і виражаються в порушенні: 1) спеціальної безпеки, яка покликана забезпечувати основи внутрішньої безпеки держави (статті 56¹, 58, 60, 66, 67, 68¹, 69, 69¹, 70, 70¹, 71, 77, 78, 78¹, 79 КК); 2) зовнішньої безпеки держави (статті 56, 57, 59, 62, 63, 63¹ КК, 68,72,73,75,76,80,80¹ КК); 3) спеціальної безпеки військовонаачальників (статті 234, 235, 236 КК); 4) спеціальної безпеки військовослужбовців (ст.238 КК); 5)

спеціальної безпеки, дотримуватись якої повинні військовослужбовці Міністерства оборони України (статті 245 - 252 КК). Тому спеціальна безпека трансформується в загальну безпеку і без останньої неможлива.

Аналіз злочинів, які направлені на порушення правил загальної і спеціальної безпеки, і становлять загальну небезпеку, дозволив розділити їх на шість класифікаційних груп:

До першого виду належать злочини, передбачені статтями 221, 222, 223, 224 КК, які становлять загальну небезпеку тим, що предмети озброєння (в випадку безконтрольного володіння ними) є засобами скоєння "Особливо-небезпечних злочинів проти держави" й "Інших злочинів проти держави" (статті 56¹, 58, 60, 69, 70, 71¹ КК і ін.), насильницьких і корисливо-насильницьких злочинів, а також злочинів, які посягають на життя, здоров'я, свободу і гідність особи, колективну або особисту власність, суспільний порядок, громадську безпеку тощо.

Норми, віднесені до другого виду (статті 221¹, 223, 227², 228², 228³, 228⁴, 228⁵, 229 КК), покликані забезпечувати охорону загальної і спеціальної безпеки, відвертати і попереджувати злочини, які становлять загальну небезпеку.

Склади злочинів третього виду (статті 227¹, 228⁶, 228⁷ КК) становлять підвищену загрозу загальній безпеці.

Норми четвертого виду (статті 229¹, 229², 229⁶ - 229⁸ КК) покликані забезпечувати встановлений порядок поведінки і використання, регулювати розповсюдження і обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів

✓ Норма п'ятого виду (ст. 229³) забезпечує контроль за виконанням рішень державних органів про заборону сівби і вирощування снодійного маку і коноплі на присадибних ділянках, ділянках колективного або приватного користування.

Норми шостого виду (статті 229⁴, 229⁵, 229¹¹ - 229²⁰ КК) направлені на кримінально-правову охорону народного здоров'я.

Загальна і спеціальна безпека, охороняються кримінально-правовими нормами. Обов'язковою ознакою більшості з них виступають предмети, щодо яких існує дозвільна система, яка: а) регулює порядок придбання предметів озброєння й інших за-

гальнонебезпечних предметів; б) забезпечує безпеку поводження з ними; в) забороняє приховування або перекручення відомостей про стан екологічної обстановки й ін.

Не викликає сумніву, що вищеназвані злочини посягають не тільки на громадську безпеку і народне здоров'я, але і, перш за все, на загальну і спеціальну безпеку, тобто несуть в собі небезпеку заподіяння шкоди широкому колу громадських відносин, які охороняються законом. Охорона цих відносин передбачає забезпечення виконання спеціальних правил, інструкцій, положень і інших підзаконних нормативних актів.

Отже, злочинно порушуючи правила загальної і спеціальної безпеки, винна особа, навіть не взаємодіючи з зазначеними предметами, може спричинити - в результаті своїх незаконних дій (бездіяльності) шляхом порушення спеціальних правил, інструкцій і інших нормативних документів, які регламентують всі можливі дії з радіоактивними, сильнодіючими і отруйними, наркотичними речовинами й іншими предметами, матеріалами, вибуховими, легкозаймистими, їдкими речовинами або для заволодіння ними - загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Література:

1. Тихий В.П. Уголовная ответственность за нарушение правил безопасности обращения с общепасными предметами: Учеб. пособие.- К.: УМК ВО, 1989.- С.18-19; Див.: Александров Ю.В. та ін. Все про зброю: види, порядок придбання, використання, зберігання: Навчально-практичний посібник. - К.: Видавництво УАВС, 1996. - С.108-126.

2. Мирошниченко Н.А., Музыка Л.А. Уголовно-правовая борьба с наркоманией.- Киев - Одесса: Вища школа, 1988.- С.54-55.

3. Див.: Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення і використання вогнепальної зброї, боєприпасів до неї і вибухових матеріалів, затверджена наказом МВС України від 25 березня 1993р. №164 //ІБЦ.- 1993.- №8.-С.8/ та ін. нормативні акти.

Наукове видання

Литвин Олександр Петрович

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ І НАРОДНОГО ЗДОРОВ'Я

Авторська редакція.

Підписано до друку 7.12.98 р. Формат 60x84/16.
Папір Amicus. Гарнітура Таймс. Друк циф.дуплікатор.

Ум. друк. арк. 1,25. Обл.-вид. арк. 1,22.

Наклад 300. Зам. 248/12.

Видавництво Товариства "Знання" України
252005, Київ-5, вул. Червоноармійська, 57/3.

Друкарня Ростунова О.Т.
252005, Київ-5, вул. Червоноармійська, 57/3,
тел. 227-41-23